

PORTLOVCHI MODDALAR EKSPERTIZASIDA TEXNIK-KRIMINALISTIK VOSITALAR YORDAMIDA HAL QILINADIGAN MASALALARNING DOLZARBLIGI

*O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akadeiyasi
Kriminalistik ekspertizalar kafedrası katta o'qituvchisi, podpolkovnik
Abdujabborov Bobur Raxmatullayevich
O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi
Kunduzgi ta'lim 2-o'quv kursi 229-guruh kursanti, safdor
Nigmatov Yahyo Izzatillo o'g'li*

Annotatsiya: Ushbu maqolada portlovchi moddalar ekspertizasida texnik-kriminalistik vositalar yordamida hal qilinadigan masalalarning dolzarbligi tahlil qilinadi. Portlovchi moddalar bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilishda zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishi, O'zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari va xalqaro tajribalar asosida yoritiladi.

Аннотация: В данной статье анализируется актуальность вопросов, решаемых с помощью технических и криминалистических средств в экспертизе взрывчатых веществ. Освещается применение современных технологий в расследовании преступлений, связанных со взрывчатыми веществами, на основе нормативно-правовых документов Республики Узбекистан и международного опыта.

Kalit so'zlar: portlovchi moddalar, texnik-kriminalistik vositalar, ekspertiza, normativ-huquqiy hujjatlar, xavfsizlik.

Ключевые слова: взрывчатые вещества, технические и криминалистические средства, экспертиза, нормативно-правовые акты, безопасность.

Kirish: Global xavfsizlik muammolarining ortib borishi portlovchi moddalar bilan bog'liq jinoyatlarni aniqlash va oldini olish masalasini dolzarb qilib qo'ymoqda. Bunday jinoyatlarni samarali tergov qilish uchun texnik-kriminalistik vositalardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida bu borada qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan bo'lib, ular ekspertiza jarayonlarini tartibga soladi. Mazkur maqolada portlovchi moddalar ekspertizasida texnik-kriminalistik vositalarning o'rni, ularning qo'llanilishi va mavjud normativ-huquqiy asoslar tahlil qilinadi.

Введение: Рост глобальных проблем безопасности делает актуальной задачу выявления и предотвращения преступлений, связанных со взрывчатыми веществами. Для эффективного расследования таких преступлений важно

использовать технические и криминалистические средства. В Республике Узбекистан в этой сфере приняты ряд нормативно-правовых документов, регулирующих процессы экспертизы. В данной статье рассматривается роль технических и криминалистических средств в экспертизе взрывчатых веществ, их применение и существующая нормативно-правовая база.

Asosiy qism

Portlovchi moddalar ekspertizasining ahamiyati.

Portlovchi moddalar bilan bogʻliq jinoyatlar, jumladan, terrorchilik harakatlari, noqonuniy ishlab chiqarish va tarqatish kabi holatlar jiddiy xavf tugʻdiradi. Shu sababli, bunday jinoyatlarni aniqlash va tergov qilishda ekspertiza jarayonining aniqligi va ishonchliligi muhimdir. Portlovchi moddalarni aniqlash, ularning tarkibini tahlil qilish va manbalarini aniqlash orqali jinoyatlarning oldini olish va fosh etish imkoniyati oshadi.

Texnik-kriminalistik vositalar va ularning qoʻllanilishi

Portlovchi moddalar ekspertizasida quyidagi texnik-kriminalistik vositalar qoʻllaniladi:

Spektrometriya va xromatografiya usullari: Ushbu usullar portlovchi moddalarni kimyoviy tarkibini aniqlashda qoʻllaniladi. Masalan, gaz xromatografiyasi va mass-spektrometriya yordamida moddalar tarkibi aniqlanadi.

Portlovchi moddalarning tasnifi va xususiyatlari

Kimyoviy tarkibiga koʻra: nitratlar, peroksidlar, organik portlovchi moddalar.

Harakat mexanizmiga koʻra: shok taʼsiri bilan portlaydigan, issiqlik orqali portlaydigan moddalar.

Qoʻllanilishiga koʻra: harbiy, sanoat va fuqarolik portlovchi moddalar.

Portlovchi moddalar yuqori energiyaga ega boʻlib, maʼlum sharoitlarda tez kimyoviy reaksiyaga kirishadi va portlash yuzaga keladi. Ularning xavfsiz ishlatilishi va nazorat qilinishi muhim ahamiyatga ega.

Portlovchi moddalar ekspertisasi tarixi

Portlovchi moddalar boʻyicha dastlabki tadqiqotlar asosan harbiy maqsadlarda olib borilgan. XIX asrda Alfred Nobel dinamitni ixtiro qilganidan soʻng, sanoat va fuqaro xavfsizligi uchun portlovchi moddalar keng qoʻllanila boshladi. Bugungi kunda zamonaviy ekspertiza texnologiyalari portlovchi moddalarni aniqlashda katta imkoniyatlarga ega.

Portlovchi moddalarni aniqlashda zamonaviy texnologiyalar

- **Spektrometriya va xromatografiya** – portlovchi moddalar tarkibini aniqlash.
- **Rentgenografiya va infraqizil skanerlash** – yashirin portlovchi moddalarni topish.

- **Yorug'lik va elektron mikroskopiya** – portlash qoldiqlarini tahlil qilish.
- **Portlash dinamikasini model qilish** – portlash jarayonining qayta tiklanishi.

Portlash jarayoni va uning oqibatlari

Portlash quyidagi bosqichlardan iborat:

1. Bosim ortishi va gaz hosil bo'lishi
2. Portlash to'liqini tarqalishi
3. Zarar yetkazish va atrof-muhitga ta'sir

Portlovchi moddalarning oldini olish va xavfsizlik choralari

- Aeroport va jamoat joylarida xavfsizlik tizimlari
- Portlovchi moddalar bilan ishlashda xalqaro standartlar
- Huquqni muhofaza qilish organlarining maxsus tadbirlari

Dark web va portlovchi moddalar savdosi

Dark Web – internetning kuzatuvdan yashirin qismi bo'lib, anonim tarmoq orqali noqonuniy faoliyat yurituvchi shaxslar tomonidan ishlatiladi. Bu yerda quyidagi noqonuniy faoliyatlar kuzatiladi:

- **Portlovchi moddalar savdosi** – noqonuniy bozorlarda portlovchi moddalar va ularni ishlab chiqarish uchun zaruriy komponentlar sotiladi.
- **Anonim to'lov tizimlari** – Bitcoin va boshqa kriptovalyutalar orqali noqonuniy savdo amalga oshiriladi.
- **Maxfiy forumlar** – terroristik guruhlar portlash usullari haqida ma'lumot almashadilar.

Xulosa

Portlovchi moddalar ekspertizasi zamonaviy texnik-kriminalistik vositalar yordamida yuqori samaradorlik bilan amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasida ushbu soha tegishli normativ-huquqiy hujjatlar asosida tartibga solingan bo'lib, zamonaviy texnologiyalar va xalqaro tajribalar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Portlovchi moddalarni aniqlash, tahlil qilish va tergov qilishda ilg'or texnologiyalardan foydalanish jinoyatlarni fosh etish va oldini olish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Urbanski, T. "Chemistry and Technology of Explosives", Pergamon Press, 1964.
2. Cooper, P. W. "Explosives Engineering", Wiley-VCH, 1996.
3. Meyer, R. "Explosives", Wiley-VCH, 2007.
4. Akhavan, J. "The Chemistry of Explosives", Royal Society of Chemistry, 2015.

5. Yoshida.M., & Nagai.T. "Recent Advances in Explosive Materials", Journal of Energetic Materials, 2020.
6. U.S. Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives (ATF) – www.atf.gov
7. National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) – www.cdc.gov/niosh
8. GlobalSecurity.org – www.globalsecurity.org
9. Europol va interpolning Dark Web bo'yicha hisobotlari.
10. Kiberxavfsizlik va xalqaro jinoyatchilikka oid ilmiy maqolalar.